

Rafael Vallbona

Tardes al Bellamar

edicions
62

RAFAEL VALLBONA

Tardes al Bellamar

Edicions 62

Barcelona

© Rafael Vallbona, 2025

Aquesta novel·la ha comptat amb un ajut a la creació
literària de la Institució de les Lletres Catalanes.
Amb el suport de la Generalitat de Catalunya.

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

L **Institució
de les Lletres
Catalanes**

*La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema
de qui escriu i de les nostres llibreries.*

*En comprar aquest llibre contribueix a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraim que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i
autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.*

*Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar
o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web
www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.*

*Queden expressament prohibits l'ús o la reproducció d'aquest llibre o de qualsevol
de les seves parts amb el propòsit d'entrenar o alimentar sistemes o tecnologies
d'intel·ligència artificial.*

Primera edició: gener del 2025

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 20.457-2024
ISBN: 978-84-297-8215-8

SUMARI

<i>L'últim bany</i>	9
PRIMERA PART	15
SEGONA PART	53
TERCERA PART	145
QUARTA PART	219
<i>Llevantada</i>	245
<i>Endreces</i>	247

Un escut amb l'àliga imperial encapçala la portada del quadernet amb les preguntes de l'examen. A sota hi diu: «Ministerio de Educación y Ciencia. Pruebas que deben realizar los alumnos de quinto curso». La senyoreta en reparteix un a cada estudiant. Seuen un per pupitre, llibres i llibretes ben desats. Damunt la taula només el llapis, la goma d'esborrar i la maquineta de fer punta. A les nou del matí encara s'hi està bé a l'aula. A migdia, quan el sol inundi els finestrals i la fortor de pixum que ve del lavabo maregi, no hi haurà qui s'hi estigui allà. Però és el darrer dia, el darrer esforç. Hi ha qui a penes ha aclucat l'ull en tota la nit, de nervis.

Amb la bata de quadres de color rosa, posat greu i clavant la seva mirada severa a cada estudiant, la mestra es passeja entre les taules indicant, amb veu clara i ferma, el que han de fer abans de començar a respondre. A la part de baix, a les línies de punts, hi han d'escriure el nom i els dos cognoms. La data, 3 de juliol de 1970; l'escola, Virgen del Pilar; la localitat, Premià de Mar i la província, Barcelona.

Els nois i noies s'escarrassen a fer bona lletra. Algú treu la punta de la llengua, com si el gest l'ajudés a corregir la inclinació del Faber-Castell; un altre ja ha de fer

servir la goma, ha escrit el poble on havia d'escriure l'escola. Primer faran el dictat, i després tindran una hora i mitja per fer la resta d'exercicis del quadern; una pàgina per a cada matèria: escriptura, llengua espanyola, matemàtiques, religió, formació cívica i social, naturalesa, geografia i història i expressió artística.

Atents, dictat: «Anduve buscando el cubo y tuve que venirme sin él. Los dos rivales se batieron a la bayoneta. Se hundió el barco de pasajeros. Alrededor de la pared había verdes enredaderas». Punt final.

—Psst, Xavier. «Anduve» va amb b o amb v?

La Maite és una noia rossa i jovial. Viu a prop de casa d'en Xavier, i al noi li cau molt bé, però tremola quan seu a prop seu en un examen, perquè sempre pregunta i s'arrisca que els enxampin. Tots els alumnes de l'acadèmia saben de sobres que, si els pesquen copiant o parlant, estan suspesos i els pares reben una nota explicant els fets. I això segon és el que realment preocupa.

—Silenci.

En Xavier gairebé encasta la cara al full, com volent dissimular. Està atabalat, i no entén del tot l'enunciat del problema geomètric: «¿Cuántos adoquines de 0,25 metros de lado se necesitan para empedrar una calle de 600 metros de largo y 10 de ancho? y ¿Cuál será el perímetro de dicha calle?». A ell què li importen les llambordes, si no vol ser paleta de gran! No sap pas què vol ser, però paleta seguríssim que no. Al poble n'hi ha molts i no és una feina que trobi agradable.

Rosega el llapis mentre rumia. Al cap d'una estona s'adona que no és tan difícil com semblava. Fa uns quants càlculs. Són 960 llambordes i un perímetre de 1.220 metres. La Maite insisteix.

—Psst, ei. Quin és el resultat del segon problema?

Però no té temps de demanar-li que calli. La veu de la mestra retronja des del fons de l'aula.

—He demanat silenci, senyoreta Ribó, i ja és el segon cop que la sento parlar amb el seu veí.

En Xavier es vol fondre. Li ve un accés de suor. Es veu a venir el suspens. Instintivament, entregira el cap. Fondre's no. Es vol morir. Ell, que mai no ha suspès res.

—Senyoreta Maria Teresa Ribó, torni'm l'examen, sisplau. Ho sento molt, però s'haurà de tornar a presentar al setembre. Potser així aprendrà a callar. I vostè miri endavant i estigui pels seus exercicis.

El plor desconsolat de la Maite inunda l'aula. Una mena de núvol de consternació s'apodera de la classe. Ningú no pot evitar llançar una mirada furtiva de compassió a la noia. Consternat, en Xavier està a punt d'aixecar-se i proclamar-se culpable. Però no ho fa. Enfonsa encara més el rostre al quadernet del Ministerio i l'àliga imperial, i concentra totes les forces que li queden en l'examen. El llapis llisca entre la mà humida. «El castellano se habla en toda América, desde California a: la Patagonia. En qué río se bautizó a Jesús: el Jordán. Cuál es la primera y más importante de las sociedades humanas: la familia. Qué huesos forman la caja torácica: las costillas. Cuál es el nombre del emperador romano llamado el grande: Teodosio». I així fins a acabar d'omplir tot el quadern de proves. Fa un dibuix a la darrera plana, tanca el plec i es queda mut i immòbil a la taula fins que la senyoreta demana que li lliurin els exercicis, que el temps s'ha acabat.

En Xavier m'explica aquest episodi d'infantesa una tarda de divendres, asseguts a la terrassa de l'Ànec Groc, la cafeteria on solem quedar quan ve a visitar la família. Unes setmanes abans, remenant carpetes, va trobar el quadern de l'examen de cinquè curs, un incunable de la memòria infantil. Tot un símbol del que havíem de ser i una al·legoria bufa del que hem acabat sent. «Forma el femenino de buey: la bueya». Riem pel punt grotesc que tenen tantes coses d'aquella època vista més de cinquanta anys després. Reis gots, perímetres, història sagrada. Ara tot ressona d'una manera extravagant dins la capsa del record i, malgrat la tendra sensació de ridícul que de vegades sentim en evocar-ho, forma part de la identitat personal que vam començar a construir durant la infància i que, amb els anys i les experiències, ens va convertir en el que som.

—L'escola, els partits de futbol al carrer, les excursions amb bicicleta. És la nostra pàtria —diu el vell amic.

—I tens nostàlgia d'aquesta pàtria?

—No és nostàlgia. No sento pena per la seva absència perquè aquesta pàtria no l'he perduda mai, la porto sempre amb mi. Si ara soc com soc és, en bona part, perquè de nen vaig viure unes experiències i vaig fer unes coneixences que, amb el temps, han anat conformat la meva personalitat. I moltes d'aquestes vivències i amistats van passar a l'escola del Pilar.

—No s'ha de recordar per nostàlgia, sinó per justícia, diu Walter Benjamin —responc.

—Totalment d'acord. Demanem una altra Moritz?

—Totalment d'acord.

Tres dies després de l'examen, els estudiants són convocats a l'escola per recollir les notes. En Xavier té un 10 en lectura, geografia i història i gimnàstica i un 9 en les altres, tret de religió, en què treu un 6. La directora del centre, Concepción Jiménez Mirallas, certifica que la nota final de l'alumne és un 9, excel·lent. Jo, trec un 7, notable baix. Els problemes matemàtics i els emperadors romans se m'entravessen.

L'endemà comença la revolta de l'estiu i les vacances. El gran batibull barreja en una única condició alegre i esbojarrada els alumnes temorosos de la *senyu* i els insolents, els que han suspès i els que han tret un deu, els que aniran als campaments de l'OJE i els minyons escoltes, els que se'n van al poble i els que no tenen on anar; tots es converteixen en una mateixa massa insubordinada. Amb el temps, aquesta insurrecció alliberadora també conforma maneres de ser pròpies.

La mestra es queda tota sola darrere els vidres de la classe veient marxar la turba esvalotada. Què serà d'ells quan siguin grans? Recordaran el que van aprendre a escola? No els rius d'Espanya, això rai que es pot consultar a qualsevol atlas. Pensa en coses impossibles de puntuar en un examen: obrar amb coneixement, el respecte, els valors que fan estimables les persones i les coses. Sap que és això el que farà diferents els uns dels altres. És per transmetre aquest coratge, que es va fer mestra.

A migdia el sol l'amara fins a abocar-li perles de suor al front petit i mig cobert d'ondulats cabells castanys. S'aparta un ble d'un ull per veure-hi més enllà, però ja no queda ningú al pati. Té un munt d'actes per firmar a la taula i després una reunió per començar a preparar el curs vinent, i també ha d'escriure a la Delegación del Ministe-

rio. Els alumnes marxen, la feina i les factures sempre esperen.

Ni en Xavier ni joensem mai en això. A la nostra manera, en acabar el curs passem a formar part del batalló de feréstecs esvalotats; i l'any vinent ja es veurà. Quan es tenen deu o onze anys el final de l'estiu no arriba mai. Som joves per sempre i no volem res més. De grans, la vida ja s'encarregarà d'aplicar la seva amnèsia displicent contra les utopies de la infantesa. Ja hi haurà temps per a l'oblit, per enviar el record al magatzem polsegós de la història. Ara no.

Però avui hem topat amb aquest vell reducte de la identitat en forma de «Pruebas que deben realizar los alumnos de quinto curso» i s'ha obert la incerta porta al passat.

La memòria és mentidera moltes vegades, però és l'única certesa a la qual ens podem aferrar per saber el que som.

Una olor densa de gessamí impregnava l'aire espès i humit que baixava del Forat del Vent i s'escampava per les barriades de cases barates on el Congrés Eucarístic havia amuntegat els barraquistes que enlletgien el centre. Era una ciutat nova i indòmita, que creixia sense domesticar, amb habitatges fets a correuita que es barrejaven amb antics xalets desballestats, símbols caducs d'una prosperitat fracassada, on creixien les hores salvatges.

Quan el dimecres 4 de setembre de 1957 la Conxita va baixar del taxi davant de l'Institut Mental, la bafarada dolça i embafosa la va sorprendre agradablement. No s'esperava pas trobar aquella aroma, que li recordava els *cármenes* de Granada, en aquell extrem inhòspit d'una ciutat que trepitjava per primera vegada. Optimista i decidida com era, va pensar que aquella fragància era un bon senyal per a la nova vida que encetava.

«Vagi fins al final de la carretera del manicomi i allà continuï amunt», li havia explicat un maleter a l'estació de França. I així l'hi va dir al taxista un cop li va haver carregat la pesada valisa al darrere del 1400.

—Segur que no vol que l'acosti fins a la plaça Lluc-

major, senyoreta? Miri que hi té un bon tros caminant, i aquesta maleta pesa com un dimoni.

Va declinar l'ofertament del xofer. Es moria de ganes de trepitjar la ciutat, i l'empenta vital li alleugeria la càrrega. Va caminar passeig Verdum amunt fins a la plaça i, per un torrent mig feréstec, aviat va trobar a mà dreta el carrer del Pare Rodés, tal com duia apuntat en un full. I passada la primera travessia, un altre torrent que davallava de la petita serralada, va veure la plaça de Charlot.

Encaixonada entre edificis de tres i quatre plantes, la placeta no era gran cosa. Esperava trobar-se una plaça oberta i ventilada com la del seu poble, i es va trobar un racó buit entre immobles esquixats de finestres com ruscos. A més, aviat va saber que el nom del lloc no tenia res a veure amb l'admirat Charles Chaplin, sinó que es tractava d'un homenatge popular a Carmel Tusquellas, un torero còmic que va fer fama i fortuna imitant en Charlot en espectacles que, per mor de la seva famosa actuació, van acabar rebent del nom de xarlotades.

Entre els anys vint i finals dels quaranta, Tusquellas va rodar per Europa i Amèrica formant companyia bufa amb els toreros Llapissera i Botones, i va acumular una certa fortuna que li va permetre construir-se un xalet a la zona del carrer del Pare Rodés. El torero-actor va impulsar la urbanització, hi va fer arribar l'aigua i la llum, i aviat es van construir altres torres similars a la seva, que van formar un petit nucli. I, és clar, la veu popular va batejar el barri amb el nom de Charlot. La planta baixa que havia llogat havia de ser per allà, una mica més endavant, al número 51, gairebé al final del carrer.

No li va costar de trobar, però, quan la va veure, li va caure l'ànima als peus. Uns mesos abans, quan li va escriure

el propietari explicant-li que es tractava d'una antiga torre d'estiueig al barri de Verdum, ella es va imaginar una casa blanca, amb un petit pati, safareig i un salze que acolliria la piuladissa d'unes quantes mallerengues. Però la realitat era ben diferent. Es tractava d'una edificació d'una sola planta, encaixonada entre dos blocs de pisos, amb una façana bruta i rònega de la qual penjava el fil de l'elèctric, i situada en un carrer estret on a penes entrava la llum del sol. A dins, dues finestres aportaven la llum que podien a les habitacions del davant, després n'hi havia una de fosca com una gola de llop i, al final d'un llarg i tenebrós corredor, el menjador s'obria a una eixida plena de brutícia i males herbes, però amb un salze blanc (això sí) que, quan l'hagués esporgat faria goig i una bona ombra. Aquesta era la casa on havia de començar a construir el seu somni barceloní. No hi havia res més per triar.

Amb vint-i-set anys acabats de fer, cabells castanys a voltes ondulats per la permanent, ulls foscos que miraven directament, no gaire alta ni corpulenta, però tota ella un nervi, la Conxita Jiménez Mirallas no era una dona que s'arronsés per coses com aquella; més difícil ho havia tingut a La Mojonera i bé que se n'havia sortit.

Francisco Jiménez, el Frasquito per a tothom, era un home baixet i rabassut, però amb un caràcter nerviüt i fort. Decidit, i una mica fatxenda, caminava sempre amb el cap ben alt i amb aires de noble, per això al poble li deien *el duc*. Tenia l'estanc i una finca d'oliveres i, com que era molt aficionat a la caça, sovint portava l'escopeta a l'espalla.

Era de Bayarque, a la província d'Almeria. Un casal

blanc de clima fred i sec, arrupit a redós de les serres interiors de la província i amb una petita horta regada pel riu Bacaes, que desemboca a l'Alzamora no gaire lluny. A mitjans del segle xx Bayarque tenia 600 habitants, algunes mines de mercuri que a penes van donar feina a un centenar de veïns uns quants anys, cabres, oliveres i poca cosa més.

El Frasquito era un gall, però també era un home llest i generós que no va dubtar a gastar-se els diners que calguessin per enviar els fills a estudiar fora. Allà hi havia el futur, no a l'estanc, a l'oli o a la mina. La primera de marxar va ser la gran, la Concepción, Conxita li han dit sempre. Nascuda el 1930, des de petita deia que volia ser mestra. A l'ombra del porxo de casa les nines van ser les seves primeres alumnes, i de més grandeta hi reunia els nens del poble per fer plegats els deures d'escola. Quan va acabar el batxillerat a les monges, i amb gran pena dels pares, es va acomiadar d'ells a Tijola, al peu de la carretera per on passava el cotxe de línia, i se'n va anar a Granada a estudiar. El Frasquito es va convertir en algú taciturn i sorrut uns dies. No semblava ell.

Tres anys després va acabar els estudis a la Normal i es va diplomar en Magisteri. La Universitat de Granada estava ubicada en un preciós edifici historicista situat a l'extrem nord de la Gran Via, on avui hi ha la delegació del govern andalús a la província. Com que va acabar els estudis amb molt bones notes, la van enviar a fer d'interina a menys de 6 quilòmetres de casa, a l'escola rural de Sufli, un altre dels pobles perduts entre els replers eixuts de les serralades d'Almeria.

Després de dos anys d'aprendre l'ofici, de descobrir que els llibres de text i la realitat no sempre coincideixen i que la pedagogia no sempre es pot aplicar damunt del ter-

reny, perquè cada nen i cada nena són diferents i no se'ls pot valorar amb el mateix criteri. Després d'un parell de cursos de consolar infants plorosos, de treure força mocs i de conèixer la naturalesa humana des de la infantesa, va aconseguir la primera feina de mestra titular. Va ser en un poblat miner al paratge de Las Cuevas Negras, a uns 9 quilòmetres al sud del municipi, anomenat La Mojonera.

El llogarret, penjat en un vessant que davalla cap al riu, era inhòspit, erm i batut per un vent que tant ofegava com glaçava. Aquest aire polsegós s'escolava entre les llatges de les teulades, embrutava la roba, es barrejava amb l'escudella, omplia la boca i els narius, i feia embogir els gossos i els seus amos.

La feina era dura, i la vida en aquell poblet d'homes rudes i gairebé analfabets que treballaven com mules a la mina de ferro, difícil de suportar. Els veïns van rebre la notícia que tindrien una mestra per als seus fills amb un cert menyspreu. El que els importava era menjar i no caure malalts. La resta de coses, inclosa l'educació, no eren prioritàries.

La Conxita era una noia de vint-i-tres anys i amb poca experiència. Estava una mica espantada, però també estava decidida a anar a fer de mestra a La Mojonera i demostrar-los que aprendre de lletra era l'única possibilitat que tenien els fills d'aquella bona gent per sortir d'aquell forat. En audàcia i coratge s'assemblava al pare. L'escola de La Mojonera era una prova, la definitiva per saber si servia com a mestra o no. Va exposar la idea que havia tingut a la família: si s'emportava la seva germana petita, la Maruja, que no tenia gaire més de cinc anys, la gent d'allà la respectarien, per tenir una menor al seu càrrec. Ella li ensenyaria a llegir i a escriure, com als altres nens i nenes, i

també seria un desembaràs per a la mare, que prou feina tenia amb la casa i amb els altres dos germans, en Diego i la Isabel.

La primera reacció de la gent de La Mojonera va ser de perplexitat. Què venia a fer aquella noieta allà, sola i amb una criatura al seu càrrec? El que necessitaven era un metge, no una mestra que, probablement, passava tanta gana com ells. Però la Conxita no es va trasbalsar. Va netejar la cort que una ordre de la Delegación Provincial del Ministerio de Educación y Ciencia havia convertit en aula, va arrencar els pupitres atrotinats que li va portar un matí un camió Chevrolet d'abans de la guerra, va penjar una pissarra al davant i un mapa físic d'Espanya en un angle, a l'altre hi va posar la seva taula, que era la que tenia a casa, i amb una caixa de fruita va improvisar una lleixa per a llibres. L'alcalde pedani del lloc estava satisfet, tot i que li havia advertit que ell no tenia fills. La Mojonera ja tenia escola. Una altra cosa era que tingués estudiants.

El primer dia, és clar, no hi va anar cap nen. Ni el segon, ni el tercer. Les mares evitaven passar-hi per davant, i la canalla, que vagava pel camp tot el dia vigilant quatre cabres o sense fer res, ni hi pensaven. Però ella es posava la bata cada matí i, a les nou en punt, obria les portes. Després seia a la taula, es preparava les matèries i feia classe a la seva germana. Fins que un dia una nena va treure el caparró per la porta i ella, dòcil i amical, la va convidar a entrar. Primer la nena va sortir corrent, morta de vergonya. Però al cap d'una estona s'hi va tornar a atansar i, sense que la Conxita li digués res, va seure en un pupitre i li va demanar si li llegiria un conte. Ho va fer, i després ella va fer un dibuix amb uns llapis Alpino que la mestra li va deixar, i se'l va emportar a casa tota contenta.

L'endemà, la nova estudiant va tornar acompanyada per dues amigues més, i a la tarda se n'hi va afegir una altra. Al cap de vuit dies ja tenia una desena de nens i nenes a classe, i tres mares ja havien anat a parlar amb ella per preguntar-li si havien de pagar o era de franc. No havien vist mai una mestra. Els va agradar el seu aire juvenil i la veu seriosa i segura. Com que l'escola era gratuïta, a poc a poc les dones van anar convencent els marits que era millor que la canalla anés a escola que no pas a córrer per la muntanya.

—Almenys allà no prendrà mal.

—D'acord, dona, però quan l'encarregat consideri que ja pot pensar, a la mina amb mi.

Una tarda, gairebé vesprejava i tots els nens i nenes ja eren a casa, va treure el cap per la porta un home. En veure aquells ulls negres com xinxetes refulgint en la foscor es va sobresaltar, però una veu jove i suau la va tranquil·litzar. Es va presentar. Era un xicot més o menys de la seva edat, que feia tres mesos que treballava a la mina. Havia sentit a dir que al poblat hi havia una escola i, amb la boca molt petita i mort de vergonya, li volia preguntar si li podria ensenyar a llegir. La Conxita es va quedar parada. A la Delegación Provincial no li havien dit res d'ensenyar a adults. Anava a dir-li que no creia que pogués ser, perquè no estava autoritzada pel Ministerio a fer classes d'adults, però va callar. Es va mirar el noi, trist i capcot després d'haver confessat a una noia de la seva mateixa edat que era analfabet, i li va dir que vingués un parell de dies a la setmana en sortir de la feina, si és que no preferia anar a la taverna com la resta d'homes del poble. Van acordar els dimarts i els dijous i, el dia assenyalat, es va presentar puntual a la porta de l'escola. La segona setmana ja va venir

amb un company, tan trist i capbaix com ell el primer dia, però amb el que calia tenir: ganes d'aprendre.

Al cap d'un parell de mesos tothom coneixia la mestra. La saludaven pel carrer, li preguntaven per les notes dels seus fills o nets, la felicitaven pels progressos de la mainada, li regalaven mitja dotzena d'ous o uns fesols secs o la convidaven a dinar. La mestra es va convertir en una institució a La Mojonera. A poc a poc s'instal·lava en aquell lloc la idea que la vida millorava.

Al final del primer curs tots els alumnes havien après a llegir amb més o menys fluïdesa, i uns quants començaven a escriure frases senceres. Al segon curs, el progrés va ser general i notable. La Conxita estava còmoda al seu humil col·legi, i contenta amb els alumnes i amb la feina feta. En poc temps havia acumulat una experiència difícil d'assolir en escoles més grans i ben dotades.

Però els veïns de La Mojonera estaven preocupats, i no era pas pel que els seus fills aprenien a l'escola. El jaciment de ferro que donava feina als homes i vida a la comunitat no era rendible. El mineral era d'escassa qualitat, l'extracció era complexa i el transport des d'aquell racó remot de món era car. A principis de l'estiu del 1956, en acabar el tercer curs, l'empresa explotadora va anunciar el tancament de les mines i, en un tres i no res, tothom va abandonar el poblat. Ni els vells, no s'hi van quedar. Poc temps després també van tancar la mina de coure d'El Chopo, situada uns quilòmetres més amunt. Sense feina a les mines, l'economia de la zona es va esfondrar. Els cafès i les botigues van tancar, el Ministerio va clausurar escoles, els *cortijos* es van buidar d'animals, majorals, mossos i pastors, i Bayarque i altres pobles de la comarca es van anar despoblant a poc a poc. La Conxita va recollir els

llibres, les llibretes, els llapis de colors, el mapa d'Espanya, la pissarra i els guixos. Ho va desar tot en capsas, i una furgoneta DKV s'ho va emportar a algun magatzem oblidat i ròneg. Allà es perdia el rastre de la mestra. Només va conservar els dibuixos que els alumnes li van regalar. Es veia la classe, a ella explicant la lliçó davant la pissarra, jugant amb la canalla al pati. Eren l'únic testimoni d'un somni de justícia impossible.

Sense feina ni esperances, la vida es va anar esllanguint a la comarca. En un any, més de la meitat d'habitants van marxar. Van embotir les escasses pertinences en maletes de cartró i mocadors de fer farcells. Es van amuntegar com van poder en uns autobusos vells i atrotinats i, després d'un viatge inacabable, van emigrar a Barcelona. Al poble es van anar tancant les cases. A dins hi van abandonar l'únic que tenien: la memòria.

Sense feina ni confiança per trobar-ne, la Conxita Jiménez Mirallas va fer el mateix. Els pares van intentar convèncer-la que marxés a Granada o a Sevilla, però ella va decidir que, com més lluny, millor. Volia oblidar aquell fracàs, les cares tristes dels nens i les nenes que es quedaven sense escola, condemnats a la misèria de per vida.

Com que tenia estalvis, va fer el viatge a Barcelona amb tren. Era una mica més còmode, però la pena va ser la mateixa. Per sort, el coratge el duia intacte. Pensava cada dia que, a tots els llocs del món, per llunyans i diferents que fossin, hi havia noies i nois amb ganes d'aprendre i progressar com els de La Mojonera. Aquell setembre els començaria a buscar pels carrers d'aquell barri on havia anat a parar.

Va anar per feina. La setmana següent arribava la seva germana mitjana i volia deixar la casa tan presentable com pogués, cosa que no va ser fàcil. Va deixar les seves coses amuntegades en una de les habitacions del davant i va netejar a fons la resta de l'habitatge: la cuina, el petit bany que donava a l'eixida i el terra els va desinfectar amb sal-fumant. Va netejar els estris de la cuina i tots els vidres amb Mistol, un sabó nou que es venia envasat i que li van recomanar al colmado de Via Júlia. A casa sempre havia vist que la mare en feia servir un a granel que, a vegades, ella li anava a buscar a l'adroguer, però li van dir que aquell sabó era més eficaç, que servia una mica per a tot, i que s'acabaria per imposar a totes les llars. «Deu ser la modernitat de la gran ciutat», va pensar.

Quan va tenir la casa neta com una patena va ventilar els armaris, hi va posar unes quantes boles de càmfora i va desar la roba en el d'una de les habitacions que donava al carrer. Era prou gran per a ella i la seva germana petita, si venia, que estava per veure. La Isabel s'instal·laria a l'altra. La fosca, que quedava al mig del corredor, seria per als mals endreços, que en una casa sempre n'hi ha. Va trobar un camí de taula una mica esgrogueït en un calaix i un bol de terrissa en un armari de la cuina i va improvisar un centre a la taula del menjador. Va substituir dues bombetes foses, va fregar amb fúria els fogons per desenganxar els anys de greix acumulats, va treure la cendra i comprovar que la cuina econòmica tirés bé i, morta de cansament, es va escarxofar al sofà entapissat amb vellut verd molsa que presidia el pany de paret del fons del menjador. Sota el seu lleugeríssim pes es va aixecar una nuvolada de pols i tota mena d'aràcnids que gairebé la van ofegar. Va posar el descans fins que no va haver netejat a fons el sofà.

Aquella nit, tot i l'estranyesa d'un lloc nou, un llit diferent i una casa gairebé buida, va dormir plana.

Una setmana després, va arribar la Isabel. La Conxita la va anar a buscar a l'estació de França i, enmig del tumult de persones i farcells de l'andana, es van fondre en una abraçada intensa i sentida. Feia deu dies que no es veien i, per a la Conxita, era com si haguessin passat anys. La Isabel no se'n sabia avenir.

—Però si quan estudiaves a Granada a vegades estàvem mesos sense veure'ns. Que no estàs bé?

—Aquesta ciutat és tan gran i jo soc tan petita... No he parat de fer coses per estar ocupada i no pensar, però em sentia molt sola.

L'altra estava sorpresa. La seva germana gran sempre havia estat una persona forta, convençuda de sobreposar-se als revessos, incapaç de mostrar cap feblesa, gairebé irrompible; un referent per a tota la família. Però ara, enmig del xivarri de gent i de trens, la veia tan menuda i fràgil com ella. En aquell moment va ser terriblement conscient que estaven soles en una ciutat enorme i desconeguda, i que només es tenien l'una a l'altra.

—Doncs a partir d'ara ja no et sentiràs mai més sola. No penso deixar-te ni un segon de les nostres vides —va dir-li la Isabel tota seriosa.

La Isabel no era una noia gaire parladora, una mica al contrari que la Conxita, però quan obria la boca sempre era per dir alguna cosa important. En allò s'assemblava a la mare.

En Frasquito Jiménez i la Maria Mirallas tenien tres noies i un noi. Si ell era agosarat i presumit, ella era just el contrari. De pell colrada pel sol, mirada penetrant, menuda i cabells permanentment recollits en un monyo, era

una dona seriosa i discreta, que solia parlar en veu baixa i el just per fer-se entendre o dir el que pensava. No deia mai una paraula més alta que l'altra, però tampoc no es callava res. Així, eren un matrimoni compenetrat.

La Isabel havia nascut el 1940, deu anys després que la Conxita. La Maria ja pensava que no tindria més fills. I no va ser així: quatre anys més tard va néixer l'únic noi, el Diego, i el 1947 la Maruja, la nineta de la família.

A la Isabel sempre li havien dit que seria l'hereva dels negocis familiars. De ben petita, i sense que els pares ho sabessin, criava conills al terrat de casa per vendre'ls al veïnat. També conreava gira-sols en un racó de la finca que tenien prop del riu. El pare l'animava a fer-ho, deia que feia molt bonic. Ella els regava i cuidava, però no per embellir la finca. Arribat el moment, collia les pipes, les posava en cucurutxos de paper i els venia als seus companys d'escola. Però el seu negoci més sonat el va fer mentre feia el darrer curs de batxillerat a les monges. Ningú no ha sabut mai com s'ho va empescar, però va arribar a un acord amb el comerç de moda a Madrid, El Corte Inglés.

Aquell any 1953, la botiga del carrer Preciados havia ampliat la superfície fins als dos mil metres quadrats, inaugurant el sistema de venda per departaments que després va expandir arreu. La clau del negoci consistia a oferir els màxims productes possibles, i que el client ho trobés tot sense canviar de botiga. Però el país vivia en plena autarquia. Les fronteres estaven tancades, a penes entraven mercaderies de fora, i faltava gairebé de tot. Sense recursos ni matèries primeres, molts productes escassejaven i d'altres, l'estat se n'havia quedat el monopoli. Els directius d'El Corte Inglés buscaven desesperadament proveïdors alternatius.

La Isabel va saber que estaven pensant a vendre tabac (com se'n va assabentar també és un misteri), però la fabricació i distribució d'aquell article, gairebé de primera necessitat a l'època, estava controlat per Tabacalera Española, i no podien comprar-ne més de les quotes que els atorgaven. Va escriure a la direcció comercial i els va oferir un tracte. Ella els vendria cigarrets fets a mà a canvi que ells li facilitessin la màquina per rel·ligar-los. Dit i fet, cada tarda, quan tornava de classe, recollia les restes de tabac de l'estanc del pare i en feia cigarrets que, uns dies després, un transportista recollia i els portava a Madrid. La Isabel era una negociant nata.

En acabar els estudis, i veient el trist panorama, el pare li va dir que seria millor que marxés cap a Barcelona seguint els passos de la germana gran. Que estudiés, muntés un negoci i fes la seva vida allà. Si Bayarque continuava despoblant-se a aquell ritme, aviat no hi quedarien ni les gallines, ni les oliveres. El tancament de les mines estava convertint la comarca en un desert. Sense feina no hi havia futur.

—Algún dia potser haurem d'acabar anant-hi tots.

—Però, que no he de portar jo el negoci quan tu siguis gran?

—Tal com anem, d'aquí quatre dies ja no hi quedaran ni fumadors.

Mai no havia vist el pare amb un posat tan greu. Assegut a la seva cadira de boga de l'eixida, el Frasquito li aferjava una mà mentre, amb veu profunda, li parlava des del dolor d'anar perdent una filla rere l'altra, però també des de la responsabilitat de voler el millor per als seus cadells. Dreta davant d'ell, la noia se'l mirava amb un posat adust i en silenci. No volia deixar els pares i els ger-

mans petits sols en aquell erm en què s'estava convertint el poble, però no li quedava cap altra sortida. Era trist estar en una cruïlla de camins i no poder escollir. Ella tenia tota la vida per davant, i l'esperança havia abandonat completament aquell lloc que, fins llavors, era tot el seu món. No li quedava més remei que fer com la Conxita i buscar-ne un altre. Era el que havia de fer, i ho faria.

I amb disset anys es va instal·lar a la petita habitació que la seva germana li va preparar a la casa de Verdum. Va endreçar la roba a l'armari, va seure al llit i es va quedar abstreta mirant l'empaperat de flors i arbres de fruits tropicals de la paret. Per fi era a Barcelona, no sabia què faria l'endemà, ni quan tornaria a veure els pares. No coneixia ningú allà, ni els carrers, ni els llocs. No sabia per on començar a fer la vida que el pare li havia dit que fes en aquella ciutat i no li agradava aquell paper; l'ofegava, les parets li queien al damunt. Tota la nit tindria malsons amb aquelles palmeres i plataners. Va estar a punt de plorar, però va pensar que no serviria de res i va fer el cor fort.

Mentre sopaven tot escoltant el *Diario hablado* en un aparell de ràdio de vàlvules que un anterior inquilí havia deixat a la casa, la Conxita li va preguntar si havia pensat què volia estudiar, o si volia buscar feina.

—El pare m'ha dit que estudiï, sobretot, i crec que és el que he de fer. He pensat que m'agradaria fer alguns estudis relacionats amb el comerç. Amb una mestra a la família ja n'hi ha prou. Però no sé on he d'anar, ni com. No sé res, no conec res d'aquí, no sé ni com he arribat a aquesta casa. Estic molt confusa.

—Jo t'ajudaré en tot el que pugui. O millor dit, ens

ajudarem totes dues, que estem igual de perdudes. Ara som en aquesta ciutat tan gran i estranya que ens fa una mica de por, però tenim una oportunitat única. No la podem perdre. Ens tenim l'una a l'altra. Ens en sortirem, segur. Els ho devem als pares.

I van estar una bona estona recordant anècdotes de la seva infantesa al poble. Es van fer un bon fart de riure, però també van plorar.